

له چیا وه چی فیڕ دهبین؟! ... پرۆفیسۆر د. نازاد نهقشبهندی

چیا به شیکه له زهوی که له دهووبه رهکهی زۆر بهرزتره به زۆری به کۆمهڵ له شیوهی زنجیره چیا به سه رپووی وشکایی گۆی زهویدا دابهش بوون. هه ند یك جار، به دهگمه ن، چیاکان له شیوهی تاکه دهبینرین. بۆ زیا تر پوون کرد نهوهی چه مکی چیا دهلیین که چیا به وه ناسراوون:

1. دروست بوونیان له ئه نجامی جو له تهکتۆنیهکان یان تهقینهوهی به هیزی گرکا نهکان وه له پرۆسهیهکی درێژ خایه ندا دروست بوون.. تاکو جو له تهکتۆنیهکان و تهقینهوهی گرکا نهکان به هیز تر بن چیا کان گه وره تر و لوتکهکانیان بهرزتر ده بن.
2. بوونی جیاوازی به رزی دیار له نیوان لوتکه و بنی چیاکا ندا. ئه م جیاوازیه زیاتر ده بیّت تا بنی چیا کان فراوانتر بن، وه چیا کا نیش کاریگه ریه تیان زیاتر ده بیّت تا بهرزتر به کۆمه ل بن،
3. پێویسته ناوچهی پی ی چیا کان، که چیا کان له نزما بیه کا نی دهووبه ری جیا ده کا ته وه، بازنه یه کی داخراو پیک بێن، واته ده بیّت له دهوری چیا کان کۆبهنه وه و چیاکان له باوهش بگرن.
4. چیا کان، به به راورد له گه ل شیوه کا نی تری به رزی و نزمی، سه ختن و په ی لیژ یان به رزه .
5. جیاوازی ئاستی به رزی پووی چیا کان و جیاوازی سه مته کا نی چیا کان هۆکاری سه ره کین که سیمای (جوړاو جوړ یه تی Diversity)

سیمای یه کی سه ره کی چیاکانه. ئه م سیمایه له هه موو بوارهکاندا به دی ده کریت، ئه م (ئاوو هه وا، خاک، به رگی، پووه کی... هتد) وه ک چۆن له بواره مرو بیه کانیشدا به دی ده کریت، (پۆشنبیری جیاوازی، زاراوه ی چیا، ئا بینی چیا... هتد) .

ئه وهی که باس کرا پێناسه و چه مکی چیا یه به گشتی، چیا کا نی کوردستا نیش له م پینا سه و چه مکه به ده ر نین. پرسیار له وه دایه ده کریت له چیاوه چی فیڕ بین؟ به بۆ چونی ئیمه وه لامی ئه م پرسیاره ده توانریت له م خالانه دا ده ستنیشان بکریت:

1. پرۆسهی دروست بوونی چیاکان پێمان ده لیت که دابین کردنی ئامانجه به رزه کان و گه یشتن به لو تکه له بواره جیاوازه کا نی ژیا ندا، (پامیاری، ئا بووری، پۆشنبیری، زانستی... هتد)، پێویستی به ژانی گه وره هه یه کورد ووته نی: (له پرێک کهس نابیت به کورپیک). که وا بوو پرۆسهی دروست بونی چیا کان فیڕ مان ده کات که کۆلنه ده رو دان به خو گر توو بین وه له یادمان نه چیت که بۆ ئه وهی لو تکه و سه ر کرده بین له بواره جیا وا ز ه کا نی ژیا ندا ده بیّت له یادمان نه چیت که:
- تا له کوره دا ته واو کال نه بیت

له چه ن و چۆنی که پرو نه بیت
دهوره ی دووباره ی ژیا ن نه بینیت
له کۆپی مردن سه ر ده ر نه هیئی
به خنت نا پوخته به رقی پی نوری
له رپی تجروبه و دوورینی دووری

2. ده رکهوتنی چیا کان به کۆ مه ل و له شیوهی زنجیره چیا فیڕمان ده کات که په رش و بلاو نه بین. گه ر بمانه وی بهرزتره کاریگه ر تر بین. تاکه چیا دیاردهیه کی ده گمه ن و نا مۆ یه. له قورئانی پیرۆزدا (39)

جار ناوی چیا هاتوووه که (32) جاریان به شیوهی کۆ هاتوووه و ته نیا (7) ههوت جار به شیوهی تاک، گۆرانی نهمریش له گهشتی هه وراماندا دهلیت:

، ، کۆمهله، ، شاخیک سهخت و گهردن کهش ئاسمانی شینی گرتۆته باوهش.

چیا کان تا به کۆمهله بن وه له شیوهی زنجیره چیا دا بن داگیر کردنیان و دهست به سهرا گرتنیان گرانتر ده بیته و زیاتر توانای بهرگری کردنیان هه یه. کۆمهلگاش تا یهک بیته و پشتی یهک بگرن بهرز ترو کاریگهر تر ده بن و هیوا کانیان زووتر به دهست دین.

3. بۆ ئه وهی بهرزاییک به چیا هه ژمار بکریته ده بئ نزماییه کانی ده وروبهری له شیوهی بازنهیهکی داخراودا له دهوری کۆبینه وه و له باوهشی بگرن، له کۆمه لگهشدا بۆ ئه وهی مروقیکی یان لایه نیکی به سهر کرده ته ماشا بکری و به لوتکه هه ژمار بکریته پیویسته جه ماوه ر له باوهشیانی گرتنیته، لوتکهی چیاکان پیمان دهلیت با سهر بلند بین،

به فری سهر لوتکه کانی دلیپاکیمان فیرده کات.

4. چیاکان له لوتکه کانه وه لیژده بینه وه و ده پوانه نزماییه کانی ده وروبهریان به هه موو ئاراسته کانا. ئه م سیماییه لوتکهی چیاکان به سهر کرده کان دهلیت که وریا بن ئاگاداری جه ماوه ری ده وروبه رتان بن با یه خبه دن به هه موو چین و تویره کانی کۆمه لگا به هه موو ناوچه کانی نیشتیمان نه ک ته نیا به تویره نیکی که م له کۆمه لگا و ناوچه یه کی سنوردار له وولات و نیشتیمان.

5. چیا کان به تاییه تی لوتکه و شوینه به رزه کان شوین سه رنج وچاو تییرین و سیمای به خشنده بیان هه یه. لوتکه و به رزاییه کانی چیا کان سامانه کانی خویمان ده به خشنه نزماییه کانی ده وروبه ریان ... ئه و به فرو بارانه ی که له سهر لوتکهی چیا و شوینه به رزه کان ده باریته روو ده که نه نزماییه کان ... به خشنده یی چیا کان ده گاته پله یه ک که بهرگی خۆی، (خاک)، دا ده مانیته و پیشکه شی نزماییه کانی ده کات. سهر کرده کان بۆ ئه وهی سهر کرده بن ده بی چاو له لوتکهی چیا کان بکه ن و ئاگادار بن که هه لویستیان جیگای چاودیاری کردنی به رده وامه و ده بی به خشنه بن له گه له جه ماوه ر.

6. سهختی چیاکان وه به تاییه تی سهختی گه یشتن به لوتکه پیمان دهلیت: بۆ ئه وهی له ناوچه شاخاویه کانا بتوانین بزین و بگه یه لوتکهی چیاکان ده بیته مروقیکی کارا بین و دوور بین له ته مبه لی، ئه وانیه له چیا کانا ژیاون خاوه نی شارستانیته ی گه و ره و بیری بهرز بوون. شارستانیته کانی ئه مریکای لاتینی، ئه زتک، مایا، ئه نکا، چیپچاس، که که مترنین له شارستانیته کانی میزۆپۆتامیا و دۆلی پووباری نیل، هه مویان ده که و نه نیو چیا کانی ئه ندی، مروقی نیو چیا کان خاوه نی بیری به رزن، هه ر بۆیه دوژمنانی کورد هه میشه هه ولیاندا وه کورد له چیا دوور بخه نه وه و له شوینه نزمه کانا جیگیریان بکه ن.

ده رباره ی کاریگه ریه تی سهختی ژینگه ش، (چیاکان)، له سهر مروقی، هیرۆدۆتس، - نوسیویه تی: (کورش پادشای فارسه کان نه ی ویستوو ه سهر کرده یه تی گه له که ی بکات بۆ داگیر کردنی ناوچه نزمه به پیته کان چونکه ژینگه ی نه رم و ئاسان پیاوه کان لاوازو بی هیژ ده کات)

7. گه یشتن به لوتکهی چیاکان کاریکی ئاسان نیه بۆیه چیا کان پیمان دهلیت: ئه وانیه ده یانه وی بگه نه لوتکهی زانست و بینه سهر کرده ی سیاسی و ئابوری ده بیته کارا بن و ماندوو بن، سهختی چیا کان وا ده کات که دانیشتون چالاک بن و تینوی ئازادی بن.

مۆنتیکۆ نوسیویه تی: (ناوچه سارده کان شوینی ئازایه تی و ئازادی سیاسین، به پیچه وانیه گه رمه کان که ده بنه مایه ته مبه لی و کۆیلایه تی. هه ریمه ده ستاییه کان مه له بندی ئیمپراتۆریه تی گه و ره و فراوانن، به لام هه ریمه شاخاویه کان هانده ری هه سته ئازادی و سهر به خۆیین).

www.kurdistan.net

به‌کاتی ناوه‌ندی ئه‌وروپا 21:27 29-11-2007

گەر له جیهان دا به‌راورد بکریت له جیهاندا به‌راورد بکریت له نیوان هه‌ریمه‌ نزمه‌کان و هه‌ریمه‌ شاخاویه‌کان ده‌بینین ده‌وله‌ته‌ گه‌وره‌کان، (فراوانه‌کان)، ده‌که‌ونه‌ نیو هه‌ریمه‌ نزمه‌ کانه‌وه‌ بچوکن، ده‌وله‌ته‌کانی رۆژئاوای ئه‌مریکای باشور، (ده‌وله‌ته‌کانی چیا‌ی ئه‌ندی)، و ده‌وله‌ته‌کانی چیاکانی ئه‌لپ و هیمالایه‌ له ئۆراسیا ئه‌م راستیه‌ ده‌سه‌لمینن.

8. جو‌راوجۆریه‌تی که سیمایه‌کی سه‌ره‌کی چیاکانه‌و له چیا کا ندا به‌دی ده‌کریت فی‌رمان ده‌کات که، بیرو بۆچونی جیاواز، فره‌ په‌نگی، فره‌ رۆشنبیری، فره‌ ئایینی، قبول بکه‌ین، یه‌ک په‌نگی، یه‌ک بۆچون، تاکه‌ ده‌سه‌لات، بریار دان له لایه‌ن تاکه‌ که‌س یان لایه‌ن کاریکی بیزارو نامۆ بی‌ت به‌ چیا کانه‌و دانیش‌توانی.

چیا کان که‌ خاوه‌نی ئه‌م سیمایانه‌ن، بایه‌خیکی گرنگیان هه‌یه‌ له هه‌موو بواره‌کاندا، که ئه‌م ووتاره‌ جیگای باس کردنیان نیه‌، بۆیه‌ شایانی ئه‌وه‌ن که ریزیان لێ بگیری‌ت. ده‌وله‌تانی پێشکه‌وتوو له‌م بواره‌دا درێخیان نه‌ کردوه‌. بێ سوود نیه‌ لێره‌دا ئه‌و روو داوه‌ بگێرینه‌وه‌ که له‌ سه‌له‌ کانی جه‌نگی جیهانی یه‌که‌مدا له‌ هه‌ریمی "ویلز" ی سه‌ر به‌ به‌ریتانیا روویدا. له‌و سالانه‌دا شاند ئیکی زانستی به‌ریتانی له‌ ئینگلتراوه‌ هه‌ریمی ؛ویلز؛؛ ی کرد به‌ مه‌به‌ستی پۆلین کردنی به‌رزاییه‌کانی ئه‌م هه‌ریمه‌. پێوه‌ری ئه‌م شانه‌ بۆ هه‌ژمارکردنی به‌رزاییه‌ک به‌ "چیا" بریتی بوو له‌ گه‌یشتنی ئاستی به‌رزی به‌رزاییه‌کان به‌ ؛هه‌زار؛؛ پی له‌ ئاستی رووی ده‌ریاوه‌. کاتی‌ک شانه‌ زانستیه‌که‌ گه‌یشه‌ شارۆچکه‌یه‌ک به‌ مه‌به‌ستی پۆلین کردنی به‌رزاییه‌کی ده‌وربه‌ری شارۆچکه‌که‌، که‌ دانیش‌توانی شارۆچکه‌که‌ به‌ ؛چیا؛؛ ناویان ده‌برد، بۆ شانه‌ زانستیه‌که‌ ده‌رکه‌وت که ئاستی به‌رزی ؛به‌رزاییه‌که‌؛؛ له‌ هه‌زار پی که‌متره‌ له‌ ئاستی رووی ده‌ریاوه‌ ؛ (ته‌نیا 986 پێیه‌) بۆیه‌ به‌ دانیش‌توانی شاره‌که‌یان راگه‌یاندا که به‌ رزاییه‌که‌یان ؛گرده‌؛؛ نه‌ک ؛چیا؛؛.

ئه‌م هه‌واله‌ دانیش‌توانی شارۆچکه‌که‌ی نیگه‌ران کرد، بۆیه‌ بریاریاندا که‌ رینگا له‌ گه‌راند نه‌وه‌ی شانه‌که‌ بگرن بۆ ؛ئینگلترا؛؛ تا له‌ رینگای گواستنه‌وه‌ له‌ نزماییه‌کانی ده‌وربه‌ری به‌رزاییه‌که‌ بۆ لوته‌کی به‌رزاییه‌که‌ ئاستی به‌رزی به‌رزاییه‌که‌ بگه‌ینه‌ هه‌زار پی. هه‌موو دانیش‌توانی شارۆچکه‌که‌ ژن و پیاو، گه‌وره‌ بچوکن، له‌ پێش هه‌مویانه‌وه‌ ؛قه‌شه‌؛؛ ی شارۆچکه‌که‌ به‌شداریان له‌ هه‌لمه‌تی گواستنه‌وه‌ی خاک کرد و ئاستی به‌رزی به‌رزاییه‌که‌یان گه‌یانده‌ ئاستی‌ک که به‌ ؛چیا ؛ هه‌ژمار بکری‌ت. دواتر داویان له‌ ئه‌ندامانی شانه‌ زانستیه‌که‌ کرد، که‌ جاریکی تر پیاوانه‌ی به‌رزاییه‌که‌ بکه‌نه‌وه‌ و دووباره‌ پۆلینی بکه‌نه‌وه‌، که‌ ده‌ر ئه‌نجامه‌که‌ی به‌ شیوه‌یه‌ک بوو که به‌ ؛چیا ؛؛ هه‌ژمار بکری‌ت. به‌لێ ئه‌وان ؛؛ گرد؛؛ به‌ ده‌که‌ن به‌ ؛چیا؛؛ ده‌با ئیمه‌ گه‌ر ؛گرده‌کانمان؛؛ به‌ ؛چیا ؛؛ ناکه‌ین با ؛چیاکانمان؛؛ به‌ گرد نه‌ که‌ین!!